

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

*Н.С. Власенко,
заступник Голови Державного
комітету статистики України*

Соціально-економічні реформи, що проводяться в Україні при формуванні ринкової системи господарювання, привели до радикальних змін у житті суспільства. У більшості громадян формуються принципово нові ціннісні орієнтації, змінюється весь комплекс соціальних умов їхнього життя.

Лібералізація економіки і усунення адміністративних обмежень сприяли зростанню економічної активності значної частини населення, розвитку ринку праці, збільшенню масштабів вторинної зайнятості. Розпочалися процеси перерозподілу робочої сили на користь високодохідних підприємств і організацій. Формується система колективно-договірних відносин між соціальними партнерами на усіх рівнях. Набули поширення недержавні установи освіти, охорони здоров'я, інших галузей соціальної сфери. У населення з'явилася можливість реального вибору форм навчання, медичного обслуговування і відпочинку.

Разом з тим, початкові етапи реформування економіки за ринковою моделлю, призводять до зниження ефективності господарства і падіння обсягів виробництва, що зумовлює істотне зниження рівня життя значної частини населення, реальної заробітної платні і пенсій, зростання безробіття. Обмеженість бюджетних асигнувань загострює проблему фінансування *закладів освіти, охорони здоров'я, культури*. Помітно погіршується стан справ із захистом соціальних і трудових прав, гарантій трудящих. Окремі соціальні проблеми загострюються і становлять серйозну небезпеку для соціально-економічної стабільності і злагоді в суспільстві.

Динаміка і логіка економічного розвитку диктують необхідність підвищення ефективності соціальної політики, концентрації зусиль на розв'язанні найпекучіших соціальних проблем, вироблення реальних механізмів здійснення соціальної політики. Належить переорієнтувати соціальну політику на активізацію чинників, стимулюючих високоефективну і продуктивну працю, та підвищення на цій основі матеріального добробуту громадян України.

Соціальна політика постає предметом наукового пізнання суспільства. Найактуальнішими в світовій науці вважаються праці авторів, присвячені дослідженню особливостей розвитку соціальної держави, типологізації соціальної політики, розробці її моделей у різних країнах. Загальновідомі автори таких наукових праць: Н. Lampert, Т. Marshall, G. Thornborn, R. Titmuss, Н. Zetterberg. Українські і російські вчені звернулися до наукового вивчення феномену соціальної політики лише в останнє десятиріччя. Вивченню проблем формування державної соціальної політики, питанням створення систем соціального захисту і соціального страхування присвячені роботи Л.А.Белоусової, Е.М.Лібанової, Н.А.Волгіна, В.В.Онкієнка, І.О.Галиці, О.О.Заїкиної, Т.І.Заславської, В.І.Куценко, В.О.Мандибури, В.В.Кліманова, О.В. Кузнецової.

Незважаючи на велику кількість наукових робіт і вітчизняних, і зарубіжних авторів, в даний час практично відсутні дослідження досвіду економічно розвинених країн з розвитку концептуальних основ соціальної політики, аналізу ефективності її інформаційної бази. Актуальною залишається проблема накопичення емпіричної інформації про соціальну політику – ефективний інструмент регулювання суспільних процесів ранньої постіндустріальної економіки.

Основною характерною особливістю сучасного етапу розвитку людства є перехід до постіндустріального суспільства, де визначальна роль належить інформації, яка стає стратегічним ресурсом. Інфраструктуру суспільства формують методи і засоби збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації. А головною ознакою ефективного використання досягнень науково-технічного прогресу слід вважати широке та інтенсивне застосування математичних методів, засобів інформатики і обчислювальної техніки в системах управління різного рівня. Інформація та різні системи її обробки виступають соціально утворюючими чинниками, оскільки, хоч і опосередковано, вагомо впливають на умови життя людей. Володіння своєчасними, точними, достовірними даними про предмет діяльності є запорукою успіху на різних етапах перетворень. Доступ до інформації і своєчасність її отримання стають надзвичайно важливими чинниками ефективності прийняття управлінських рішень. Реформування системи соціального забезпечення, і зокрема системи соціального страхування, неможливе без відповідної технічної та інформаційної підтримки.

У розвиток теорії і прикладних методів формування інформаційно-управлінських систем для складних соціальних об'єктів вагомим є внесок праць багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них: А.А. Воронов, В.М. Глушков, Д.М. Гвішиані, С.В. Емельянов, Н.Н. Моїсеєв, Г.С. Поспелов, В.А. Трапезніков, Н.І. Архіпов, В.Н. Бурков, А.В. Бутріменко, В.М. Вишневській, В.В. Кульба, І.І. Попов, Г.В. Росс, А.Г. Романенко та інші.

Інформаційне забезпечення соціальної сфери, державної соціальної політики набуває особливого значення, оскільки соціальна політика є головним чинником, здатним попередити і пом'якшити негативні наслідки економічних реформ і соціально-політичних перетворень.

Прийняття адекватних рішень і реалізація практичних заходів з боку органів законодавчої та виконавчої влади щодо забезпечення конституційних прав і гарантій громадян в основних сферах життєдіяльності вимагає нових підходів до вирішення проблем науково-інформаційного забезпечення процесу управління сферою соціального захисту населення.

Соціальний механізм, що діяв у СРСР, забезпечував централізований розподіл соціальних благ та сформував стійке уявлення людей про те, що всі соціальні проблеми зобов'язана вирішувати держава. Було практично викоринено стимули особистої активності й ініціативи, ослаблено спроможність людини захищати себе, у тому числі і в соціальній сфері.

У 1990-і роки почало формуватися нове нормативно-законодавче поле, що регулює розвиток основних секторів соціальної сфери (освіти, охорони здоров'я та ін.), а також соціально-економічне становище деяких категорій населення (пенсіонерів, інвалідів, біженців, вимушених переселенців та ін.). Було юридично закріплено принцип рівності всіх організаційно-правових форм проведення соціальної політики і визнано право на існування в соціальній сфері недержавних організацій.

Крім того, поступово була перерозподілена відповідальність між учасниками соціальних відносин, у результаті частину тих повноважень і об'єктів соціальної сфери, що належали підприємствам, було передано органам регіональної влади і місцевого самоврядування. Проте підсумки першого етапу реформ виявилися суперечливими.

Для нинішньої соціальної політики характерні відсутність комплексного характеру та адресності, що значно знижує її ефективність. Дотепер залишається відкритим питання: як найкращим чином розподілити відповідальність за проведення соціальної політики між державними, регіональними органами влади і місцевим самоврядуванням? Такий розподіл ускладнюють дві обставини: по-перше, відсутній чіткий і стабільний механізм взаємостосунків між місцевими і державним бюджетами, а по-друге, не розв'язана принципово важлива проблема ролі державних, регіональних і місцевих органів влади при формуванні та реалізації соціальної політики.

Ми поділяємо думку тих вчених і практиків, які стверджують, що ринкова економіка несумісна із системами, за яких центральні інстанції наказують громадянам як вони повинні жити. Вона надає кожному шанс вільно проявити себе. Не інфантильний громадянин, а відповідально діюча особа потрібна суспільству.

Соціальне ринкове господарство орієнтоване на соціальну рівноправність, а не на соціальну рівність. Соціальна нерівність, що ґрунтується на кількості і якості праці, — рушійна сила економічних процесів: хто більше і краще працює, має більше заробляти. Соціальна рівноправність повинна запобігати потраплянню членів суспільства “під колеса життя”: кожен має нагоду брати участь в суспільному житті, ніхто не відгороджений від суспільства. І кожен, хто щось корисне робить для суспільства (наприклад, вирощує дитину), підтримується ним [2].

“Батько” ідеології соціального ринкового господарства Людвіг Ерхард багато уваги в своїх працях приділяв необхідності стимулювання особистої активності та ініціативи в соціальній сфері: “Вільний господарський лад може утриматися протягом тривалого часу лише в тому випадку, якщо, і поки, в соціальному житті нації забезпечено максимум свободи і максимально виявляється приватна ініціатива і турбота кожного про самого себе” [3]. Ерхард виступав категорично проти повного захисту людини державою від усіх змін долі, він вважав, що у такому разі люди позбавляться таких якостей, як життєва сила, ініціатива, прагнення до досягнення мети. Він, безумовно, вважав само собою зрозумілим обов'язком громадськості піклуватися про забезпечення похилих і інвалідів, але принципово передумовою незалежного існування у вільному економічному і суспільному просторі він називав “готовність до вільного і відповідального подолання труднощів життя”. Ерхард бачив ідеал у тому, щоб людина могла сказати: “У мене достатньо сил, щоб постояти за себе, я хочу сам нести ризик в житті, хочу бути відповідальним за свою долю. Ти, держава, піклуйся про те, щоб я був в змозі так діяти”, але не: “Ти, держава, прийди мені на допомогу, захищай мене і допомагай мені” [3].

Здатність кожної людини піклуватися про себе — основна мета соціальної і економічної політики. Ніхто не повинен відчувати свою вразливість і відчуження від суспільства.

Пилип фон Бісмарк (член Бундестагу в 1969–1978 рр., голова економічної ради ХДС в 1970–1983 рр.) підкреслюючи соціальний початок в економічній системі Німеччини і значущість соціальної самостійності особи, відзначав: “Соціальне ринкове господарство покликане поставити силу і слабкості людини на службу загальному благу..., полегшити шлях до майбутнього, де свобода, благоденствуювання і соціальна справедливість нерозривно пов’язані...” [4].

“Соціальне ринкове господарство” означає “соціально зобов’язане ринкове господарство”. Воно прагне поставити егоїзм на службу загального блага і потужність сильних – на соціальну службу слабких... Державна або приватна допомога повинна піклуватися про те, щоб “законои, засновані на принципах солідарності, не ослабили і не примусили зникнути готовність особи до самопомоги” [5].

Інформаційна складова – одна з найважливіших у соціальній політиці держави. Всі державні органи мають робити свій внесок шляхом всеосяжної інформаційної діяльності.

На нашу думку, реалізація інформаційного напрямку соціальної політики передбачає, в першу чергу, виконання таких задач:

1. Інформування в загальнодоступній формі про зміни в законодавстві та визначенні в них прав і обов’язків громадян.
2. Виклад і обґрунтування змісту і суті політики уряду.
3. Оприлюднення та пояснення політичних взаємозв’язків.

Поряд з національним рівнем формування і реалізації соціальної політики, до її задач належить також і розв’язання соціальних проблем з урахуванням міжнародних стандартів, в атмосфері взаємовигідного міжнародного співробітництва.

Суспільний прогрес і економічний розвиток держави тісно взаємопов’язані, що дуже часто зумовлюється ефективністю вирішення фінансових питань соціальної політики. Сюди відносять майнову і дослідницьку політику, а також соціальний бюджет і всі статистичні питання.

Сьогодні виникає об’єктивна необхідність створення розвиненої інформаційно-комунікативної інфраструктури соціальної сфери. Наявність інформаційно-аналітичних центрів у рамках різних структур, підрозділів соціальної сфери – це перший крок, наступний – створення міжвідомчої інформаційної системної мережі [1].

Основна мета – інтеграція інформаційних ресурсів за рахунок створення архівів, банків даних інформації (документованої, електронної) та отримання на їх основі аналітичних і зведених даних про хід реалізації соціальних програм.

Актуальність питання створення міжвідомчої інформаційної мережі обумовлена цілим комплексом факторів, серед яких особливо слід виділити інформатизацію, зростання ролі інформаційного забезпечення при прийнятті управлінських рішень, а також різноманітність соціальних проблем, що потребують термінового вирішення. Міжвідомча інформаційна мережа дасть змогу:

- об’єднати і синхронізувати технологічні процеси контролю, формування документів, отримання звітів про результати з їх одночасним документуванням у банках даних і архівах;
- використовувати сучасні технології з метою оперативного отримання інформації з корпоративних документованих архівів і її аналітичної обробки для надання особам, які приймають рішення [1].

Система злагодженої інформаційної взаємодії дозволить об'єднати наявні статистичні бази, банки даних в органах охорони здоров'я, освіти, зайнятості, соціального захисту та інших структурних підрозділах соціальної сфери.

Галузеві системи інформаційного забезпечення управління процесами соціального захисту, освіти, зайнятості населення перебувають у стадії становлення. Перспективи розвитку соціальної сфери пов'язані з її інформатизацією і технологізацією, з використанням інформаційних технологій при вирішенні задач соціального захисту різних верств населення.

Складність і різноманіття проблем, обумовлених особливостями життєдіяльності малозабезпечених, соціально не захищених груп населення, специфіка їх адаптації в різних соціумах зумовлюють необхідність відповідної інформації. Так, розв'язання проблем щодо урегулювання життєдіяльності такої категорії, як особи з обмеженими фізичними можливостями, ускладнено в наслідок:

- багатofакторності умов і причин виникнення інвалідності, неоднозначності причинно-наслідкових відносин, що виникають в результаті інвалідності;
- недостатності інформації і знань про сутність проблем інвалідів, їх причини і можливості вирішення в перспективі;
- недостатньої доступності систем, засобів, інформаційних ресурсів широкому колу зацікавлених осіб при забезпеченні вимог інформаційної безпеки особи;
- відсутності належного технічного оснащення, що забезпечує системну цілісність;
- відсутності механізму координації державних і суспільних структур при розробці і прийнятті рішень на різних рівнях, у тому числі й на законодавчому [1].

Слід зазначити багатofакторність процесів, що пов'язані з життєдіяльністю інвалідів (медичних, економічних, психологічних, освітніх, матеріально-технічних та ін.), специфікою їх адаптації в суспільстві диктують необхідність забезпечення різносторонньою інформацією державних структур і відомств, які займаються вирішенням їхніх проблем. В їх числі – органи охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, служби зайнятості та ін.

Аналіз наявних даних свідчить про те, що кожна з цих установ йде своїм шляхом при збиранні, обробці, зберіганні і використанні інформації. Звідси – її одностороння залежність від професійної орієнтації відомства. Кожна організація вирішує проблеми інформаційного забезпечення своєї галузі самостійно, без взаємодії з іншими, що виключає можливість виявлення чинника взаємовпливу, віддзеркалення динаміки проблемних змін залежно від часу. Отже, за таких умов, інформація не може бути повною і об'єктивною, що ускладнює її аналіз і прийняття управлінських рішень.

Багатofакторність і необхідність обліку цих обставин вимагають відповідного рівня структуризації інформації, створення міжвідомчої інформаційної мережі, що відображає стан соціальної сфери, її інформаційного поля.

На наш погляд, необхідна не лише інформація, а й її відповідна аналітична обробка. Особливої актуальності набувають проблемні питання:

- аналізу сутності проблем, чинників, причинно-наслідкових зв'язків;
- змістовного формулювання проблем, що потребують вирішення;
- прогнозування ситуацій і вироблення рекомендацій;
- визначення умов, необхідних для досягнення бажаних результатів;

- прогнозування можливих наслідків реалізації того або іншого управлінського рішення.

Суттєвим фактором, що ускладнює (стримує) ефективне використання інформаційних технологій у соціальній сфері, слід вважати недосконалість, а, по суті, неповноту і необ'єктивність вихідних даних, що відображають реальне становище особи в різних соціумах.

На нашу думку, до основних показників соціальної сфери доцільно включити дані про чисельність і склад населення, його зайнятість, доходи, соціальний захист, стан здоров'я і медичне обслуговування, житлові умови, освіту, обсяг реалізації товарів і послуг на душу населення, туризм і відпочинок, транспортне обслуговування, засоби зв'язку, стан навколишнього середовища, злочинності.

Ці дані характеризують реальне середовище існування людини, дають можливість оцінити нинішню якість і рівень її життя, а також прогнозувати їх зміни з урахуванням розвитку соціальних процесів у часі. Проте їх недостатньо для проведення ефективної соціальної політики, підвищення якості управління соціальними процесами.

Існуюча практика збору інформації, особливо статистичних даних (а саме на цьому рівні переважно використовуються інформаційні технології) не повною мірою відповідає управління на сучасному етапі суспільного розвитку. В статистичній інформації не завжди збалансовані між собою формати, розмірність показників різних розділів, галузей, підрозділів статистичних форм звітності.

Різноманітність соціальних проблем, які чекають свого вирішення, вимагає координації діяльності, посилення взаємодії державних структур і різних неурядових, суспільних організацій.

На наш погляд, впровадження міжгалузевої інформаційної системи дасть змогу забезпечити оперативність і ефективність управлінських рішень, стійкість розвитку системи соціального захисту населення, інформаційну безпеку особи, розширити можливості для розв'язання проблем розвитку соціальної сфери на основі політики соціального партнерства.

Сьогодні, як ніколи раніше, відчувається гостра необхідність створення моделі єдиного інформаційного простору соціальної сфери, єдиної міжгалузевої інформаційної системи. Саме вона дозволить досягти необхідної інтеграції інформаційних ресурсів на основі формування архівів і банків даних документованої або електронної інформації та своєчасно отримувати необхідні дані про стан соціальної сфери реалізації соціальних програм.

Джерела

1. *Васильев В.А., Лаврикова А.И.* Проблемы информатизации социальной сферы // Информационное общество. – 2000. – Вып. 3. – С. 54–56.
2. *Гонтмахе Е.* Социальная политика в России: эволюция 90-х и новый старт // “Proet Contra”. – 2001. – №6.
3. *Эрхард Л.* Благосостояние для всех. – М., 2001. – 236с.
4. *Bismarck P.* Soziale Marktwirtschaft. Die verantwortete Freiheit. – Hamburg, 1990; Mitarbeiterbeteiligung in der sozialen Marktwirtschaft. – S. 14/
5. *Opielka M.* Leitlinien einer sozialpolitischen Reform // Aus Politik und Zeitgeschichte. – Nr. 50. – 1997; <http://www.bunderstag.de/dasparlament/>

Аннотация. В статье отмечается, что информация выступает социально образующим фактором, поскольку, хотя и опосредованно, весомо влияет на условия жизни людей. Владение своевременными, точными, достоверными данными о предмете деятельности есть залогом успеха на разных этапах преобразований. Доступ к информации и своевременность ее получения становятся чрезвычайно важными факторами эффективности принятия управленческих решений.

В статье подчеркивается, что внедрение межотраслевой информационной системы даст возможность обеспечить оперативность и эффективность управленческих решений, стойкость развития системы социальной защиты населения, информационную безопасность человека, расширить возможности для решения проблем развития социальной сферы на основе политики социального партнерства.

Summary. In the article it is marked, that the information acts as socially forming factor, significantly influences on conditions of a people's life. Possession of duly, exact, authentic data about a subject of activity is the keystone to success at different stages of transformations. Access to the information and timeliness of its reception become extremely important factors of efficiency of administrative decisions making.

In the article it is emphasised, that introduction of interbranch information system will enable to provide efficiency of administrative decisions, stability of social protection system of the population development, information safety of the person, to expand opportunities for the decision of problems of social sphere development on the basis of social partnership policy.

Стаття надійшла до редакції журналу 25.04.2006 р.